

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ

Підвальна Юлія, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID 0000-0002-4972-4232

E-mail: pidvalna_u@meta.ua

У статті розкрито особливості соціально-психологічної адаптації людей похилого віку в умовах вимушеного переміщення. Проаналізовано вплив воєнних подій на психоемоційний стан, систему соціальних зв'язків та життєві стратегії старших осіб. Окреслено основні труднощі інтеграції в нове середовище та визначено напрями соціально-психологічної підтримки, спрямовані на збереження гідності, активності й психологічного благополуччя внутрішньо переміщених осіб похилого віку.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку, соціально-психологічна адаптація, вимушене переміщення, психоемоційне здоров'я, соціальні зв'язки, стрес, інтеграція, соціальна підтримка, життєві стратегії.

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ADAPTATION OF OLDER ADULTS IN CONDITIONS OF FORCED DISPLACEMENT

Pidvalna Yuliia, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID 0000-0002-4972-4232

E-mail: pidvalna_u@meta.ua

The article investigates the social and psychological aspects of adaptation among older adults in the context of forced displacement. The aim of the study is to identify the main features, challenges, and mechanisms of social and psychological adaptation for elderly individuals who have been internally displaced due to armed conflict, occupation, or other emergency situations. Particular attention is given to the impact of displacement on mental health, social connections, daily routines, and overall well-being. The study employs a combination of theoretical and empirical approaches. Methods include analysis of scientific literature, generalization of theoretical frameworks, and comparative analysis of social and psychological adaptation models. Emphasis is placed on understanding both the psychosocial and socio-economic dimensions of adaptation, as well as the interplay between individual coping strategies and environmental support. The findings indicate that older adults experience significant challenges during forced displacement, including heightened anxiety, fear for personal safety and the well-being of family members, social isolation, and disruption of habitual life patterns. Adaptation processes are influenced by individual resilience, access to social and economic resources, and the availability of psychological and community support. Three main forms of adaptation were identified: active adaptation, characterized by proactive engagement and efforts to restore autonomy; passive adaptation, focused on self-preservation and reliance on previously learned behavioral patterns; and situational adaptation, involving alternation between active coping and passive adjustment depending on circumstances.

The results demonstrate that comprehensive social and psychological support, including counseling, group therapy, recreational activities, and community engagement, significantly enhances

adaptation outcomes. Such support helps maintain psychological stability, rebuild social networks, and foster a sense of purpose and agency among displaced older adults. The study highlights the importance of integrating both psychosocial and socio-economic considerations into policies and programs aimed at supporting elderly internally displaced persons, ensuring their dignity, active participation in community life, and long-term well-being.

This research contributes to a deeper understanding of the complex processes of adaptation in vulnerable elderly populations and provides practical recommendations for improving social and psychological interventions in the context of forced displacement.

Key words: *internally displaced persons, older adults, social and psychological adaptation, forced displacement, psycho-emotional health, social connections, stress, integration, social support, life strategies.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах сучасного збройного конфлікту та масових переміщень населення в Україні постає нагальна проблема соціально-психологічної адаптації людей похилого віку, що зазнали вимушеного переміщення. Старші особи, через вікові особливості, обмежені фізичні та психологічні ресурси, а також усталені соціальні ролі, опиняються вразливою категорією, для якої зміна місця проживання супроводжується не лише матеріальними труднощами, а й серйозним психоемоційним навантаженням. Невідкладність цієї проблеми зумовлена тим, що ефективна соціально-психологічна адаптація визначає рівень інтеграції ВПО у нові громади, їхню здатність підтримувати соціальні зв'язки, зберігати психічне здоров'я та активну участь у житті суспільства. Науковий інтерес до проблеми полягає у вивченні механізмів адаптації, формування адаптивних стратегій та розробці моделей соціально-психологічної підтримки старших людей. З практичної точки зору, результати таких досліджень спрямовані на підвищення ефективності програм соціальної допомоги, створення умов для відновлення психологічного благополуччя, зміцнення соціальної підтримки та забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку, які пережили вимушене переміщення. Таким чином, проблема поєднує актуальні наукові завдання психології та соціальної роботи з конкретними практичними потребами суспільства в умовах кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціально-психологічної адаптації людей похилого віку в умовах вимушеного переміщення привертає увагу науковців з різних галузей: соціальної психології, геронтології, соціальної роботи та психотерапії. Існує значна кількість досліджень, присвячених наслідкам вимушеної міграції для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), однак більшість з них зосереджена на загальній демографічній характеристиці, економічних наслідках, проблемах працевлаштування та житлового забезпечення. Науковці, зокрема В. В. Кузьмін, Н. М. Могильова та І. О. Тітар, виокремлюють два основні підходи до аналізу адаптаційних процесів ВПО: соціокультурний (соціально-психологічний), спрямований на вивчення інтеграції в нові соціальні середовища, зміну соціальних ролей, цінностей та міжособистісних взаємодій; та ресурсний (соціально-економічний), що аналізує здатність особистості пристосуватися до нових економічних умов. Дослідження Песоцької Ю. (2022) підкреслює значення соціальної реабілітації та адаптації внутрішньо переміщених осіб, зокрема у створенні структурованої підтримки, яка враховує індивідуальні потреби ВПО та сприяє їх інтеграції в нові громади. Петренко І. В. (2021) акцентує на психологічній допомозі під час війни та новітніх підходах до підтримки психоемоційного стану населення, що дозволяє враховувати специфіку переживань людей похилого віку, підвищену тривожність та ризик посттравматичних розладів. Сучасні дослідження також зазначають, що люди похилого віку під час вимушеного переміщення особливо вразливі до втрати соціальних зв'язків, змін у звичному побуті та порушень психологічного

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

благополуччя. Однак, існує дефіцит комплексних досліджень, які б системно розглядали соціально-психологічні механізми адаптації старших ВПО, включаючи індивідуальні стратегії копіngu, роль соціальної підтримки та вплив психоемоційного стану на інтеграцію в нове середовище. Таким чином, аналіз літератури свідчить про наявність низки важливих теоретичних та практичних досліджень, але відчутний дефіцит системних робіт, що комплексно висвітлюють соціально-психологічні аспекти адаптації людей похилого віку в умовах вимушеного переміщення, їхні детермінанти та практичні наслідки.

Метою статті: аналіз соціально-психологічних аспектів адаптації людей похилого віку в умовах вимушеного переміщення та визначення основних факторів, що впливають на їхню інтеграцію в нове соціальне середовище.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнні події, що розгорнулися на території України з 2014 року, а у 2022 році переросли у повномасштабну війну, розглядаються дослідниками як один із найпотужніших чинників загрози психічному здоров'ю та фізичній безпеці як окремої особистості, так і цілих спільнот. Тривале перебування в умовах небезпеки супроводжується підвищеним психоемоційним напруженням, розвитком посттравматичних стресових реакцій, посиленням страхів і фобій, а також загостренням хронічних соматичних захворювань.

У прагненні зберегти життя та забезпечити безпеку своїм близьким значна кількість людей змушена залишати місця постійного проживання, що зумовлює масштабні процеси вимушеного переміщення та подальші складні адаптаційні виклики [1].

Із початком збройного конфлікту на сході України, зокрема на території Донбасу (частини Донецької та Луганської областей), активізувалися масштабні внутрішні міграційні процеси. Значна кількість громадян була змушена залишити місця постійного проживання та переселитися до інших регіонів України або за кордон. Серед внутрішньо переміщених осіб особливу увагу привертають люди похилого віку, для яких зміна середовища проживання супроводжується глибокими соціальними та психологічними трансформаціями.

Відповідно до «Керівних принципів з питань внутрішнього переміщення» Організація Об'єднаних Націй, внутрішньо переміщеними особами визнаються окремі особи або групи осіб, які були змушені залишити свої домівки чи місця постійного проживання внаслідок або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, насильства, порушень прав людини, природних чи техногенних катастроф і не перетнули міжнародно визнаних державних кордонів. Отже, люди похилого віку, які перемістилися в межах країни, набули статусу ВПО та опинилися в умовах необхідності пристосування до нових соціальних реалій.

Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб формується як результат постійної взаємодії між внутрішніми ресурсами людини та умовами зовнішнього середовища. До внутрішніх чинників належать індивідуальні особистісні характеристики, рівень стресостійкості, самооцінка, мотивація та попередній досвід подолання складних ситуацій. Зовнішні фактори охоплюють ставлення громади, доступ до соціальних та психологічних послуг, наявність житла та можливості працевлаштування, а також культурну та соціальну атмосферу регіону. Ефективність адаптаційного процесу значною мірою визначається гармонійним поєднанням цих внутрішніх і зовнішніх компонентів.

У науковому дискурсі проблематика внутрішнього переміщення тривалий час розглядалася переважно крізь призму демографічних змін, функціонування регіональних ринків праці та нерухомості, а також короткострокових соціально-економічних наслідків

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

міграції. Водночас процеси соціально-психологічної адаптації, особливо осіб похилого віку, потребують окремого ґрунтовного аналізу з урахуванням вікових, соціальних і особистісних особливостей.

З огляду на особливості перебігу адаптаційного процесу, можна виокремити три основні форми соціальної адаптації особистості:

1. Активна адаптація – передбачає ініціативний пошук і використання нових можливостей пристосування до змінених умов життя. За такого типу людина намагається освоїти нове соціальне середовище, розширити власні ресурси, сформувати нові соціальні зв'язки та досягти економічної й соціальної реалізації в нових обставинах.

2. Пасивна (інерційна, переважно захисна) адаптація – орієнтована насамперед на збереження внутрішньої рівноваги та мінімізацію втрат. У цьому випадку особа взаємодіє з оточенням, спираючись на вже засвоєні моделі поведінки, традиційні цінності та звичні способи реагування. Головною метою стає підтримання звичного способу життя й уникнення додаткових потрясінь.

3. Ситуативна (пасивно-активна) адаптація – характеризується змінністю поведінкових стратегій. Людина може періодично переходити від активного пошуку нових рішень і способів подолання труднощів до вичікувальної позиції, пристосування, часткового маскуванню власних установок або мімікрії відповідно до вимог середовища. Такий тип адаптації має циклічний характер і залежить від конкретних життєвих обставин та рівня внутрішніх ресурсів [3].

Згідно із положеннями Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою визнається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах і мають право на постійне проживання, але були змушені залишити своє місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, систематичних проявів насильства, порушень прав людини чи надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру [11].

Адаптація людей похилого віку в умовах вимушеного переміщення є складним і багатовимірним процесом. Вона охоплює відновлення порушених соціальних зв'язків, інтеграцію в нову громаду, пристосування до змінених умов побуту та соціального обслуговування. Водночас цей процес супроводжується значним психоемоційним навантаженням: переживанням втрати дому, звичного соціального статусу, усталеного способу життя, відчуттям невизначеності та зниженням рівня безпеки.

Для людей похилого віку характерними є підвищена тривожність, схильність до депресивних реакцій, загострення психосоматичних станів, відчуття соціальної ізоляції. Вікові особливості, наявність хронічних захворювань, обмежені адаптаційні ресурси та потреба в стабільності ускладнюють процес пристосування до нових соціальних умов.

Соціально-психологічна адаптація передбачає не лише забезпечення матеріальних потреб, а й створення сприятливого середовища для підтримки гідності, активності та соціальної включеності осіб похилого віку. Важливими складниками цього процесу є психологічне консультування, соціальний супровід, формування мережі підтримки, залучення до громадського життя та розвиток механізмів міжпоколінневої взаємодії.

Таким чином, адаптація людей похилого віку в умовах вимушеного переміщення постає як комплексний процес, що поєднує соціальні та психологічні чинники й потребує системного підходу до його вивчення та практичної реалізації. У межах дослідження соціально-психологічних аспектів адаптації людей похилого віку в умовах вимушеного переміщення доцільно розрізняти вплив воєнного періоду та етапу повоєнного відновлення, оскільки вони мають принципово різну психологічну динаміку.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

У складних умовах воєнного сьогодення дослідники (зокрема В. В. Кузьмін, Н. М. Могильова, М. О. Кузьміна, Г. В. Стрижак, І. О. Тітар) виокремлюють два основні підходи до аналізу вимірів адаптації ВПО, які є релевантними й для осіб похилого віку [2, 3, 10].

Перший – соціокультурний (соціально-психологічний) підхід. У його межах увага зосереджується на особливостях пристосування людини до нових соціокультурних умов життя. Йдеться про трансформацію звичних моделей взаємодії з оточенням, зміну соціальних ролей, переосмислення власної ідентичності, а також прийняття норм, правил і цінностей приймаючої громади. Для людей похилого віку цей аспект має особливе значення, адже зміна соціального середовища часто супроводжується втратою усталених зв'язків, зниженням відчуття соціальної значущості та необхідністю переадаптації до нової системи міжособистісних відносин. Соціально-психологічний підхід дозволяє глибше дослідити внутрішні переживання, механізми психологічного захисту, рівень тривожності, адаптивні стратегії та здатність до інтеграції в нову спільноту.

Другий – ресурсний (соціально-економічний) підхід. Він акцентує увагу на можливостях особистості пристосуватися до нових фінансово-економічних умов життя. У випадку людей похилого віку це пов'язано з питаннями пенсійного забезпечення, доступу до соціальних виплат, медичних послуг, житла та соціальної інфраструктури. Рівень матеріальної стабільності безпосередньо впливає на психологічне благополуччя, відчуття безпеки та впевненості в майбутньому. Недостатність ресурсів або складнощі з їх отриманням можуть посилювати тривожність, формувати почуття безпорадності та ускладнювати процес адаптації.

Таким чином, комплексне дослідження соціально-психологічної адаптації людей похилого віку в умовах вимушеного переміщення передбачає поєднання соціокультурного та ресурсного підходів. Лише врахування як внутрішніх психологічних трансформацій, так і зовнішніх соціально-економічних чинників дозволяє повноцінно осмислити специфіку адаптаційних процесів цієї вразливої категорії населення [2,4,10].

В умовах війни провідним життєвим орієнтиром для більшості внутрішньо переміщених осіб старшого віку стає забезпечення базової безпеки та виживання. Будь-які зміни – переїзд, втрата житла, зміна соціального оточення – сприймаються як потужний стресогенний чинник, що вимагає максимальної мобілізації фізичних, емоційних і соціальних ресурсів. Люди похилого віку особливо чутливі до руйнування звичного життєвого укладу, втрати соціальних ролей і розриву міжособистісних зв'язків. Додатковими ускладнювальними факторами виступають загострення хронічних захворювань, обмежені адаптаційні можливості та зниження відчуття контролю над власним життям.

Пережитий воєнний досвід формує підвищений рівень тривожності, страх за себе й близьких, відчуття невизначеності майбутнього, посилює самотність і соціальну ізоляцію. У таких умовах соціально-психологічна підтримка набуває системоутворювального значення. Індивідуальне консультування, групи взаємопідтримки, арт-терапевтичні практики, організація безпечного простору для спілкування та змістовного дозвілля сприяють збереженню психоемоційної рівноваги, зміцненню внутрішніх ресурсів і поступовій адаптації до нових умов життя.

У період повоєнного відновлення зміщується мотиваційна спрямованість осіб похилого віку: домінанта виживання поступово трансформується в орієнтацію на відновлення життєвих перспектив, повернення соціальної активності та включення в життя приймаючої громади. На цьому етапі соціально-психологічна підтримка спрямовується на поглиблення інтеграції в нове соціальне середовище, відновлення або формування нових соціальних зв'язків, стимулювання активного способу життя, підтримку емоційного благополуччя та когнітивного функціонування.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Отже, врахування психологічної специфіки воєнного та повоєнного етапів є необхідною умовою ефективного планування та реалізації програм соціально-психологічної допомоги людям похилого віку, які зазнали вимушеного переміщення внаслідок війни [6].

У результаті вимушеного переміщення внутрішньо переміщені особи можуть демонструвати зниження мотивації до активної участі у новому соціальному середовищі. Старші люди не завжди готові налагоджувати нові соціальні зв'язки, включатися в громадські ініціативи або навчально-трудова діяльність, оскільки їхні внутрішні ресурси виснажені переживаннями та стресом. Часто вони обмежуються лише базовими діями для виживання, залишаючи поза увагою ширші соціальні та культурні практики. Такий стан ускладнює процес адаптації та поглиблює прояви дезадаптації. Особливе місце у переживаннях ВПО займає відчуття втрати батьківщини або рідного дому, що включає не лише фізичний простір, але й соціальні зв'язки, традиції та культурні символи. Це створює своєрідний «кризовий вакуум», коли людина одночасно прагне зберегти власну ідентичність і пристосуватися до нового середовища.

Емоційний стан переселенців має хвилеподібний характер: періоди відносної стабільності чергуються із загостренням відчуттів втрати та безпорадності. Саме тому процес психологічної адаптації часто потребує залучення підтримки з боку громади та професійної допомоги. Ще однією характерною особливістю емоційної сфери ВПО є амбівалентність переживань, тобто одночасне відчуття протилежних емоцій. Наприклад, людина може відчувати вдячність за підтримку та гостинність нової громади, але водночас переживати сильне відчуття відчуженості й невпевненості. Така подвійність емоцій створює додаткове психологічне навантаження, оскільки вимагає постійного пошуку внутрішньої рівноваги. Амбівалентність переживань сприяє виникненню внутрішнього конфлікту: людина прагне інтегруватися в нове середовище та відчувати себе його повноцінною частиною, але водночас не може позбутися ностальгії за втраченим домом, близькими людьми та звичними традиціями. Ця суперечливість відчуттів підвищує психологічне напруження та безпосередньо впливає на якість адаптаційних процесів [5,7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дозволило виокремити низку ключових положень. Люди похилого віку є особливо вразливою категорією через фізичні, психоемоційні та соціальні обмеження, що ускладнює процес адаптації до нового середовища. Вони більш чутливі до стресових ситуацій, порушень соціальних зв'язків та зміни життєвого укладу, що проявляється у підвищеній тривожності, депресивних станах та соціальній ізоляції. Було визначено три основні форми адаптації людей похилого віку: активна, пасивна та ситуативна, ефективність яких значною мірою залежить від наявності внутрішніх ресурсів особистості та підтримки зовнішнього середовища. Психоемоційна сфера людей похилого віку характеризується амбівалентністю переживань, коли одночасно відчувається вдячність за допомогу та страх чи відчуженість, що створює внутрішній конфлікт між прагненням інтегруватися в нове середовище та ностальгією за минулим життям. Залучення професійної допомоги, психологічного консультування, групових форм підтримки, арт- та казкотерапії, а також участь у соціальних і громадських ініціативах є критично важливим для збереження психоемоційного здоров'я людей похилого віку, відновлення соціальних зв'язків і формування відчуття безпеки та стабільності. Успішна адаптація людей похилого віку залежить від комплексного поєднання соціально-економічних чинників, таких як доступ до житла, працевлаштування та соціальних послуг, і соціокультурних факторів, що включають ставлення громади, культурну атмосферу та збереження традицій. Недостатня підтримка та ігнорування психологічних потреб людей похилого віку можуть

призводити до хронізації тривоги, депресії, соціальної ізоляції та посилення дезадаптаційних проявів, тоді як своєчасне та системне втручання сприяє активній участі людей похилого віку в житті громади. Перспективи подальших досліджень включають вивчення психологічних механізмів адаптації людей похилого віку, оцінку ефективності різних видів соціальної підтримки, розробку програм допомоги для полегшення інтеграції у нове середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В. Г. (ред.). Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді : монографія / НАПН України; за заг. ред. В. Г. Кременя; [В. Г. Панок, С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський, Л. І. Прохоренко, Н. В. Чепелева, Т. І. Куліш, С. Л. Чуніхіна, І. Г. Губеладзе, І. І. Ткачук, Н. А. Ярмола]. – [Електронне видання]. Київ: НАПН України, 2024. 188 с.
2. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Стрижак Г. В. Соціальна адаптація вимушено переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану. *Психологія та соціальна робота*. 2024. Вип. 1(59). С.180–195.
3. Лобанова А. С. Особливості соціальної адаптації в періоди суспільних криз (теоретичний аспект). Особистість: проблеми та перспективи: матеріалами конференції «Соціально-психологічні аспекти формування особистості». Кривий Ріг: КФ ЗНУ, 2009. С. 3–10.
4. Могильова Н. М. Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: досвід України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. №2. С.81–85.
5. Настенко Л. М. Особливості соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених дітей підліткового віку. *Сторінки психології*. 2024. URL: <https://newroute.org.ua>.
6. Панок В. Г. Психологічні дослідження в умовах війни: проблеми і завдання. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Вип. 5(1). С. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5133>
7. Педько К. В. Психологічні чинники відновлення соціального капіталу внутрішньо переміщених осіб. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. 2019. URL: <http://ispp.org.ua>.
8. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9 (1). С. 89–99.
9. Петренко І. В. Психологічна допомога та підтримка під час війни: новітні підходи. *Науковий вісник Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2021. №2(1). С.123–135.
10. Тігар І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови зняття статусу переселенця. *Український соціум*. 2016. № 4. С. 57–68.
11. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (редакція від 21.03.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
12. Ryan D., et al. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*. 2008. Vol. 21, № 1. P. 1–18.

REFERENCES

1. Kremen, V.H. (Ed.). (2024). *Zakhyst i pidtrymka mentalnoho zdorovia ukrainsiv v umovakh voiennoho stanu: vykluky i vidpovidi: monografiia* [Protection and support of mental health of Ukrainians in conditions of martial law: Challenges and responses] (V.H. Panok, S.D. Maksymenko, M.M. Sliusarevskiy, L.I. Prokhorenko, N.V. Chepeleva, T.I. Kulish, S.L. Chunikhina, I.I. Tkachuk, N.A. Yarmola, et al.). Kyiv: NAPS of Ukraine [Electronic edition] [in Ukrainian].
2. Kuzmin, V.V., Kuzmina, M.O., & Stryzhak, H.V. (2024). *Sotsialna adaptatsiia vymusheno peremishchenykh osib, yaki postrazhdaly vnaslidok viiskovoho stanu* [Social adaptation of forcibly displaced persons affected by martial law]. *Psykhohihiia ta sotsialna robota*, 1(59), 180–195 [in Ukrainian].
3. Lobanova, A.S. (2009). *Osoblyvosti sotsialnoi adaptatsii v perody suspilnykh kryz (teoretychnyi aspekt)* [Features of social adaptation in periods of social crises (theoretical aspect)]. *Osobystist: problemy ta perspektyvy: materialy konferentsii "Sotsialno-psykholohichni aspekty formuvannia osobystosti"*, 3–10. Kryvyi Rih: KF ZNU [in Ukrainian].

4. Mohylova, N.M. (2023). Osoblyvosti psykhochnoho zdorovia ta psykholohichnoi adaptatsii vnutrishnio peremishchenykh osib v umovakh viiny: dosvid Ukrainy [Features of mental health and psychological adaptation of internally displaced persons in conditions of war: Ukrainian experience]. *Dniprovskiy naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, (2), 81–85 [in Ukrainian].
5. Nastenka, L.M. (2024). Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii vnutrishnio peremishchenykh ditei pidlitkovoho viku [Features of socio-psychological adaptation of internally displaced adolescents]. *Stornky psykholohii*. Retrieved from <https://newroute.org.ua> [in Ukrainian].
6. Panok, V.H. (2023). Psykholohichni doslidzhennia v umovakh viiny: problemy i zavdannia [Psychological research in conditions of war: problems and tasks]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 5(1), 1–12. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5133> [in Ukrainian].
7. Pedko, K.V. (2019). Psykholohichni chynnyky vidnovlennia sotsialnoho kapitalu vnutrishnio peremishchenykh osib [Psychological factors of social capital restoration among internally displaced persons]. Kyiv: Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPS Ukrainy. Retrieved from <http://ispp.org.ua> [in Ukrainian].
8. Pesotska, Y. (2022). Sotsialna reabilitatsiia ta sotsialna adaptatsiia vnutrishnio peremishchenykh osib [Social rehabilitation and social adaptation of internally displaced persons]. *Social Work and Education*, 9(1), 89–99.
9. Petrenko, I.V. (2021). Psykholohichna dopomoha ta pidtrymka pid chas viiny: novitni pidkhody [Psychological support and assistance during war: innovative approaches]. *Nauk. visnyk Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPS Ukrainy*, 2(1), 123–135 [in Ukrainian].
10. Titar, I.O. (2016). Poniattia ta kryteri adaptatsii y intehratsii vnutrishnio peremishchenykh osib i umovy znattya statusu pereselentsia [Concepts and criteria of adaptation and integration of internally displaced persons and conditions for removal of refugee status]. *Ukrainskyi sotsium*, (4), 57–68 [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, March 21). *Zakon Ukrainy "Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishnio peremishchenykh osib"* [Law of Ukraine "On ensuring rights and freedoms of internally displaced persons"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian].
12. Ryan, D., et al. (2008). Theoretical perspectives on post-migration adaptation and psychological well-being among refugees: Towards a resource-based model. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 1–18.

Дата першого надходження статті до видання – 6.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 28.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 27.03.2026